

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الگوی مواجهه و جهاد تبیین امام (ره)

با مسائل جنگ

چکیده:

۱- شناخت اندیشه و راهبردهای امام خمینی در عرصه مدیریت جنگ، از یک سو باعث می‌شود که فهم درستی از گذشته و مدیریت جنگ در برابر جنگ شناختی دشمنان برای تحریف آن بوجود آید و از سوی دیگر، به مصداق کلام «گذشته، چراغ راه آینده» بر دانش و تجربیات نسل کنونی برای حفاظت از انقلاب اسلامی اندوخته شود.

۲- مدیریت کلان امام خمینی بر عرصه دفاع مقدس، مهمترین مقوله‌ای است که در ارتباط با امام و دفاع مقدس مورد تحریف واقع می‌شود. این در حالی است که اگر به محورهای اصلی این مدیریت نگاهی بیاندازیم، نقش عناصری همچون؛ تکلیف‌مداری، عقلانیت در مشورت با متخصصان و فرماندهان، معنویت و توسل اسلامی و

بسیج‌گری مردم و پشتیبانی از جنگ و آن را به مساله اول کشور تبدیل کردن را جزء منظومه فکری امام در این باره خواهیم یافت.

۳- نهادینه شدن اعتماد متقابل بین امام و امت در سطح کلان جامعه و تبیین زیرساخت‌های تعاملی مبتنی بر مذهب و ارزش‌های اسلامی در بدنه اجتماعی جامعه از سوی امام باعث شد که مردم در طول هشت سال جنگ تحمیلی، مهمترین دارایی و سرمایه خود، یعنی جان‌شان را در طبق اخلاص در اختیار امام و ولی فقیه زمان قرار دهند.

۴- امام خمینی^(ره) با ویژگی شجاعت، آرامش و سازش‌ناپذیری که از شخصیت، روحیه و درایت ایشان ناشی می‌شد، مدیریت جنگ تحمیلی را به درستی و به نحوی اثربخش به پیش بردند. ایشان بر تمامی ارگان‌ها و سازمان‌های مربوط به جنگ نظارت کامل داشتند و گزارش‌های مختلفی از مسائل جزئی و کلی دفاع مقدس اعم از عملکردها، امکانات، تجهیزات، وضعیت روحی و روانی رزمندگان اسلام و وضعیت خطوط مقدم جبهه، پیوسته به وسیله نمایندگان امام در تشکیلات مختلف سیاسی، نظامی و نیز فرماندهان قرارگاه‌ها و حتی فرماندهان لشکرها به ایشان ارائه می‌شد.

الگوی مواجهه و جهاد تبیین امام (ره)

با مسائل جنگ

مقدمه:

امام خمینی (ره) در طول دوران دفاع مقدس توانست با تلفیق آموزه‌های وحیانی، الگوهای تجربه شده‌ی تاریخ اسلام، کربلا و عاشورا و نیز با توجه به تحقیر تاریخی ملت ایران در دوران تاریخ معاصر و سلطه‌ی قدرت‌های بزرگ بر جهان اسلام، گفتمان هویتی اسلام انقلابی را در عرصه‌های نبرد و در مقابل نظام سلطه‌ی جهانی به معرض نمایش بگذارد و با بسیج همگانی جوانان و آحاد مردم ایران از ارزش‌ها و تمامیت ارضی کشور دفاع نماید. این دفاع که با سختی‌ها و مرارت‌های ملی کم نظیر همراه بود، موجب شد که ایران با اتکا بر توانایی‌های بومی و تجربه بشری و نیز با رشادت و شهادت‌طلبی فرزندان خود، حیات جدیدی را آغاز نموده و تولد ایران جدید را نوید دهد.^۱

۱. حجر اردستانی، دفاع مقدس در بیانات امام خمینی (ره): صلح، تهران: نشر مرز و بوم، ۱۳۹۰، ص ۱۲.

در سال‌های اخیر دشمنان انقلاب اسلامی، تحریف تاریخ انقلاب و هر آنچه مرتبط با انقلاب و نظام مقدّس جمهوری اسلامی به حساب می‌آید را، تنها راه ممکن برای بدبین‌سازی و جداسازی نسل جوان از نظام اسلامی و رهبری ارزیابی کردند. از جمله موضوعاتی که در این راستا مورد تحریف قرار می‌گیرد و دشمن تلاش می‌کند تا با ارائه‌ی روایت وارونه، آن را از درون تهی و بی‌ارزش سازد، حماسه بزرگ و سترگ «دفاع مقدّس» ملت ایران است. این در حالی است که دفاع مقدّس تجربه‌ای ماندگار و موفق است که هم‌اکنون با اتکا به دانش عملی حاصل‌شده از آن می‌توان در گره‌گشایی از مشکلات کشور به توفیقاتی نایل شد.

هدف اصلی تحریف‌گران، بدبین‌سازی نسل جوان کنونی و نسل‌های آینده، نسبت به انقلاب اسلامی، نظام دینی و رهبری و ولایت فقیه و مشخصاً بدبین‌سازی نسبت به حضرت امام خمینی(ره) است. دشمن با تحریف دفاع مقدّس، می‌خواهد علاوه بر سرپوش گذاشتن بر روی رهبری بی‌نظیر، داهیان و حکیمان حضرت امام(ره) در مدیریت جنگ، اساساً امام را منشأ خسارت‌های ایران در جنگ و به تبع آن از این طریق اصل نظام اسلامی را بدون دستاورد معرفی کند. در این نوشتار ضمن پاسخگویی به چرایی تحریف امام، در صدد پاسخگویی به این سوال

هستیم که نقش امام خمینی(ره) در مواجهه با مسائل و ابعاد مختلف جنگ چگونه بود؟

۱- چرایی تحریف امام

امام خمینی(ره) «نقشه راه ملت ایران» برای دستیابی به اهداف بزرگی همچون عدالت، پیشرفت و اقتدار است. بدون شناخت «صحیح و تحریف نشده امام(ره)» امکان تداوم این نقشه راه وجود نخواهد داشت. امام(ره) در این مسیر و در پی ریزی حکومت متکی به اسلام، نظام پوسیده و غلط سلطنت موروثی را برانداخت و جهادی خدایسندانه و جانانه در ایران انجام داد. منظومه فکری که این امکان را برای امام(ره) فراهم کرد تا این تحولات عظیم را ایجاد کند، مبتنی بر جهان بینی متکی بر توحید بود. ایشان به تناسب مسائل مورد ابتلای جامعه ایران و جوامع بشری راه حل مناسب ارائه داد. به همین خاطر مکتب امام(ره) در میان ملت‌ها گسترش یافت. تداوم این راه پر افتخار و شوق آفرین نیاز به شناخت صحیح و دقیق ابعاد شخصیتی امام(ره) و اصول مکتب ایشان دارد. این حرکت هنگامی به مقصد نزدیک می شود که ملت ایران به چنان پیشرفت و قدرتی برسد که امید دشمنان امام(ره) و انقلاب قطع شود. این پیشرفت و قدرت جز با پیروی از رهنمودهای امام(ره) و حرکت بر چارچوب اصول و مبانی مکتب فکری امام(ره) حاصل نخواهد شد.

دشمنان برای متوقف کردن حرکت پرشتاب ملت ایران به دنبال قطع سرمنشا این قدرت و پیشرفت بودند، لذا تحریف شخصیت و راه امام خمینی^(ره) در دستور کار استکبار قرار گرفته است. آنان سعی نمودند ایشان را یک انقلابی غیرقابل انعطاف، خشک، خشن و بی عاطفه معرفی کنند. در حالی که امام^(ره) در عین داشتن شخصیتی قاطع و غیرقابل تزلزل در مقابل قدرت‌های مستکبر مظهر عاطفه، لطافت، دلدادگی در مقابل خدا و خلق خدا بود. متأسفانه در داخل کشور نیز عده‌ای چه در زمان حیات ایشان و چه بعد از وفات آن مرد بزرگ، دانسته یا ندانسته، امام^(ره) را آنطور که خود می‌پسندیدند معرفی و سعی در القا آن به ملت بودند.

۲- تبیین مواجهه امام خمینی (ره) با مسائل و ابعاد مختلف

جنگ:

در ادامه به برخی از اصول فکری، راهبردی و عملی امام خمینی^(ره) در دفاع مقدس اشاره می‌شود که نقش مهمی در پیروزی ملت ایران در دفاع مقدس داشته است.

۲-۱- جنگ بر مدار تکلیف‌گرایی:

تکلیف، تکلیف‌گرایی و ادای تکلیف، یکی از اصول اساسی و بنیادین منظومه فکری حضرت امام خمینی^(ره) می‌باشد که نتیجه منطقی اصل توحید، خدامحوری و نشانگر اعتقاد راسخ امام^(ره) به شمولیت و

جامعیت اسلام و غایت‌مندی و سعادت‌محوری مکتب فکری ایشان است. امام^(ره) با توسل به آن موفق شد عقلانیت معنوی اسلام را روزآمد و عقلانیت ابزاری دنیای مدرن حاکم بر مغرب زمین با عنوان «انتخاب عقلایی» فلج کرده و از کار بیندازد. در عقلانیت ابزاری اینگونه ترویج می‌شود که نمی‌توان وضع موجود را تغییر داد و به نتیجه مورد نظر رسید. ضمن آنکه هزینه‌ها را بیشتر از منافع جلوه داده و نفع حاصله احتمالی را نیز غیر عقلایی ارزیابی می‌کند. حضرت امام^(ره) در سایه نظریه تکلیف‌گرایی خود، بطلان این گزاره‌ها را آشکار ساخت و پس از قرن‌ها، دین را به عرصه سیاست آورد.

از منظر امام خمینی^(ره) هدف انبیاء و ائمه ادای تکلیف بوده است.^۲ ایشان نهضت عاشورا را تبلور تکلیف‌گرایی دانسته و این قیام را نیز از منظر تکلیف‌گرایی تفسیر نمودند: «او (سیدالشهدا) - سلام الله علیه - تکلیف می‌دید برای خودش که باید او با این قدرت مقاومت کند و کشته بشود تا به هم بخورد این اوضاع».^۳

۲. «پیامبر اسلام - صلی الله علیه و آله - در بعضی جنگها شکست خورد، حضرت امیر - علیه السلام - در جنگ با معاویه شکست خورد. حضرت سیدالشهدا - علیه السلام - را کشتند، اما کشته شدن، اطاعت خدا بود، برای رضای خدا بود، تمام حیثیت برای او بود، از این جهت هیچ شکستی در کار نبود، اطاعت کرد.» صحیفه، ج ۵، ص ۱۶۹

۳ - سید روح الله موسوی خمینی، صحیفه امام، ج ۵، ص ۱۶۳.

در مکتب تکلیف محور امام خمینی (ره)، بزرگترین تکلیف و وظیفه حفظ اسلام است: «برای اسلام باید جنگ بکنیم، برای اسلام باید فداکاری بکنیم. ما باز هم در این مواردی که کشته دادیم به قدری که در صدر اسلام کشته دادند، ما باز کشته ندادیم. ما باید فداکاری بکنیم. ما باید همه عزیزانمان را فدای اسلام بکنیم».^۴

۱-۱-۲- نسبت تکلیف و نتیجه در منظومه فکری امام (ره): در اندیشه

امام، مسلمانان مامور به تکلیف هستند چرا که در تحقق نتیجه، عواملی خارج از اراده انسان نیز دخیل هستند که سبب می شوند تحصیل نتیجه، تحملی بیش از ظرفیت آدمی باشد. این سخن بدان معنا نیست که در تکلیف اندیشی، عقلانیت راه ندارد و تنها تعبد حاکم است. در منطق تکلیف اندیشی باید حکیمانه ترین راه و روش برای انجام تکلیف انتخاب شود، همانگونه که امام (ره) می فرماید: «... برای ادای تکلیف، همه موظفیم که کارها و مسائل مربوط به خودمان را به بهترین وجه و با درایت و دقت انجام دهیم.»^۵ بنابراین، انجام تکلیف و تلاش برای تحقق نتیجه مغایرتی با هم نخواهد داشت.

^۴- همان، ج ۱۳، ص ۲۵۰.

^۵- همان، ج ۲۱، ص ۸۹.

۲-۱-۲- آثار تکلیف‌گرایی در سیره امام خمینی: توجه و توسل

به هر گفتمان و اندیشه‌ای، آثار خاص خود را به دنبال خواهد داشت. در این مجال، به آثار و ثمرات تکلیف‌گرایی در سیره امام خمینی^(ره) اشاراتی خواهیم داشت:

- آرامش روحی و اطمینان قلب: آرامش روحی، ویژگی همیشگی و دائمی حضرت امام^(ره) بوده است. این آرامش، در اولین پیام حضرت امام^(ره) که چند ساعت پس از حمله همه‌جانبه رژیم بعث به مرزهای کشور صادر گردید، کاملاً هویداست زیرا در شرایطی که ارتشی تا بن دندان مسلح، با حمایت تمام‌قد و همه‌جانبه ابرقدرت‌های شرق و غرب به کشوری با حکومتی نوپا و درگیر انواع مشکلات حمله می‌کند. در چنین شرایطی که اضطراب و پریشانی به اوج می‌رسد، امام^(ره) در کمال آرامش می‌گویند: دزدی آمده سنگی انداخته و فرار کرده است!!!^۶

- گستردگی افق نگاه: یکی از آثار مهم تکلیف‌گرایی در سیره عملی امام خمینی^(ره)، گستردگی افق نگاه ایشان بود. اصالت دادن به انجام تکلیف، سبب شد حضرت امام^(ره) وقایع و پدیده‌ها را فراتر از ظرف زمان و مکان خود تحلیل نموده و از ظاهر به عمق پدیده‌ها و تحولات نظر کنند.

- **انعطاف در اتخاذ تصمیم:** تمسک به راهبرد اصالت تکلیف این امتیاز را به انسان می‌دهد که همیشه در موقعیت جدید و به تناسب زمان و مکان عمل کند. مانع جمود و قالبی شدن نسبت به یک شیوه یا یک هدف می‌شود چرا که تا فعلی دارای خیر و مصلحت است به عنوان تکلیف انجام می‌شود، اما اگر همین عمل منتهی به شر یا خالی از مصلحت شود از تکلیف بودن ساقط و فعل دیگری با همان هدف یا با هدف دیگری جایگزین آن می‌شود.

- **اخلاق مداری:** هدف در انجام تکلیف، کسب رضایت خداوند است. یک انسان تکلیف‌گرا در انجام تکلیف خود، نمی‌تواند به طرق غیرشرعی و غیراخلاقی توسل جوید. به عبارت دیگر، در مکتب تکلیف‌گرا، «وسیله، هدف را توجیه می‌کند» اعتباری نخواهد داشت. حضرت امام^(ره) بارها پابندی خود و نیروهای مسلح ایران را به اخلاق اعلام داشتند: «فرق است مابین فرماندهان قوای مسلح ایران با فرماندهان قوای مسلح عراق و آن این است که اینها به اسلام فکر می‌کنند و روی قواعد اسلام می‌خواهند عمل بکنند و لهذا، به شهرهایی که دفاع ندارند، به مردم بازار و به مردم و فقرای جاهای دیگر کاری ندارند و فقط اگر

الزام پیدا کردند، که یک مثلاً تویی بیندازند، یک بمبی بیندازند، به همان مراکزی که مراکز قدرت شیطانی است، اینها هجوم می‌کنند...»^۷.

۲-۲- امام و سرمایه اجتماعی:

مفهوم سرمایه اجتماعی اشاره به شبکه‌ای از کنش‌های آگاهانه پیوندها و ارتباطات بین اعضای یک جامعه و یک منبع با ارزش دارد که با خلق هنجارهای مورد وفاق، مشترک و نیز تقویت اعتماد متقابل در بین مردم و رهبران جامعه، موجب تحقق اهداف مشترک می‌گردد. در نظام مبتنی بر ولایت فقیه و مردم سالاری دینی کارکرد بحث سرمایه اجتماعی بیشتر در سه بعد مطرح است. اول در راستای بهره‌گیری از ابعاد نامحسوس و شناختی برای پیوند و تقویت مناسبت‌های روحی و روانی در بین مردم. دوم در بعد رفتاری و سوم در بعد ساختاری؛ حضرت امام راحل توانست در طول هشت سال دفاع مقدس با بهره‌گیری از این سرمایه اجتماعی و با تکیه بر پایه‌های ایدئولوژیک، روند نظام‌سازی و ارتقای کارکردی نظام در قالب جمهوری اسلامی را به بهترین صورت مدیریت کند. کار ویژه حضرت امام خمینی^(ره) نهادینه کردن اعتماد متقابل بین امام و امت در سطح کلان جامعه و تبیین زیرساخت‌های تعاملی مبتنی بر

مذهب و ارزش‌های اسلامی در بدنه اجتماعی جامعه و بهره‌گیری از آن در برهه‌ای حساسی مثل دوران دفاع مقدس بود.

۱-۲-۲- عناصر، راهبردها و کارکرد سرمایه اجتماعی در نظام

فکری امام خمینی (ره):

- تعریف جنگ به عنوان عنصر بسیج و انسجام اجتماعی و با هدف غایی: مجموعه سخنرانی‌ها و موضع‌گیری‌های حضرت امام (ره) موجب شد که حضور در جبهه‌ها، در راستای جهاد حق علیه باطل و دفاع از کشور و آموزه‌های اسلامی به عنوان یک امر شرعی، اجتماعی و سیاسی مورد توجه طیف‌های مختلف جامعه قرار بگیرد؛ «کدام کار ممکن بود که اینطور مردم را بسیج کند؟ این جنگ بود که بسیج کرد. پس در جنگ چیزهایی است که ما خیال می‌کنیم بد است، بعد خوب از کار در می‌آید البته جوان‌هایی ما از دست دادیم، این اسلام از این جوان‌ها خیلی از دست داده و ما در این جنگ بیشتر از جنگ صفین تا حالا از دست ندادیم، خیلی هم کم‌تر از اوست، لکن برای اسلام است. وقتی برای اسلام است، ما چه باکی داریم.»^۸

- بهینه‌سازی وحدت اقوام و ادیان در مسیر غنی‌سازی سرمایه اجتماعی: یکی از مهمترین کارکردهای سیره سیاسی و عملی حضرت امام

خمینی^(ره) بهینه سازی انسجام ملی اجتماعی از طریق ساخت و تقویت هویت اسلامی و ایرانی در بین اقوام و ادیان مختلف بوده است.

نقش و جایگاه زنان در جنگ هشت ساله: یکی از ویژگی های مهم مدیریت حضرت امام خمینی^(ره) در طول جنگ هشت ساله همگام سازی زنان به همراه مردان در مدیریت عرصه های پشت جبهه بوده است. «اما امروز تمام ملت ما، نه فقط جوانها و آنهایی که در جبهه ها هستند، بلکه پیرمردها و پیرزنها و دختر و بچه های نابالغ در صحنه گرفتاریها و در صحنه جنگ حاضرند و همه خود را در جبهه می بینند.»^۹ بر اساس آمار تهیه شده از فهرست شهدای جنگ تحمیلی، زنان قهرمان ایران ۶ هزار و ۴۲۸ نفر شهیده در طول سالهای دفاع مقدس تقدیم اسلام و ایران کردند. تعداد کل جانبازان زن نیز ۵ هزار و ۷۳۵ نفر است.^{۱۰}

۳-۲- امام و اشراف بر جنگ:

یکی از رموز موفقیت امام خمینی^(ره) به عنوان یک مدیر و فرمانده موفق در مدیریت دفاع مقدس، برگرفته از اشراف اطلاعاتی او بود. ایشان به رغم تشکیل و واگذاری فرماندهی جنگ به شورای عالی دفاع، از

۹- همان، ج ۱، ص ۲۰۳.

۱۰ - آمار شهدا و ایثارگری های زنان در دوران دفاع مقدس، دسترسای در: ۱۲۹۶۷۶۶/

<https://www.iribnews.ir/fa/news>، ۲۸ شهریور ۱۳۹۵.

طریق نمایندگانی که در این شورا تعیین نموده بودند در جریان اطلاعات مرتبط با پیشبرد جنگ قرار داشتند. امام راحل^(ره) در مواردی که به حوزه دانش فنی و نظامی جنگ و نیز چگونگی پیشبرد اهداف جنگ در میدان‌های عملیاتی مربوط می‌شد، کمتر دخالت می‌کردند و در عین حال در این زمینه با کارشناسان و متخصصین نظامی و فرماندهان زبده‌ی جنگ و شورای عالی دفاع به تبادل اطلاعات و مشورت می‌پرداختند و رهنمودهای لازم را به نیروهای مسلح ارائه می‌فرمودند.

۱-۳-۲- مهمترین راهبردهای امام خمینی^(ره) در دفاع مقدس:

- رصد همه شئون جنگ: امام راحل^(ره) در رهبری دفاع مقدس بر تمامی ارگان‌ها و سازمان‌های مربوط به جنگ نظارت کامل داشتند و گزارش‌های مختلفی از مسائل جزئی و کلی دفاع مقدس اعم از عملکردها، امکانات، تجهیزات، وضعیت روحی و روانی رزمندگان اسلام و وضعیت خطوط مقدم جبهه، پیوسته به وسیله نمایندگان امام در تشکیلات مختلف سیاسی، نظامی و نیز فرماندهان قرارگاه‌ها و حتی فرماندهان لشکرها به ایشان ارائه می‌شد. امام^(ره) هم به طور دقیق آنها را بررسی می‌نمود و اگر مطلبی قابل پیگیری بود و یا مشکلی باید حل می‌شد، سریعاً دستور پیگیری یا حل آن را صادر می‌کرد. برای نمونه، فرمانده کل سپاه در آبان ماه سال ۱۳۶۲ در گزارشی به امام^(ره) چگونگی

انجام عملیات‌ها و میزان پیشرفت نیروهای اسلام را در جبهه‌های مختلف بیان و از ایشان برای ادامه کار، کسب تکلیف کرده بود. امام بلافاصله خطاب به رئیس جمهور و رئیس شورای عالی دفاع نوشت: «جناب آقای خامنه‌ای، رئیس شورای عالی دفاع؛ در شورای عالی دفاع به این امر رسیدگی فوری شود و نتیجه را ابلاغ نمایید.»^{۱۱}

- تمرکز و اولویت دادن به موضوع جنگ: حضرت امام (ره) مسئولان بخش‌های مختلف قوای سه‌گانه را کاملاً تحت نظر داشتند و همواره به آنان تذکر می‌دادند که مبادا به نحوی موضع‌گیری کنند که عملکردشان در روحیه رزمندگان اسلام تاثیر منفی بگذارد: «اگر خدای نخواست به واسطه حرف‌های ما، به واسطه اقدامات ما در جبهه یک سستی پیدا بشود، یک دلسردی پیدا بشود در جبهه جنگ، مسئولش همه ما هستیم.»^{۱۲}

- ساماندهی و انسجام بخشی: سازماندهی نیروها و چگونگی به کارگیری آنها در نبرد با دشمن نقش موثری در پیروزی دارد. حضرت امام در مسند فرماندهی کل قوا، در جنگ نیز با بینش و بصیرت عمیقی که داشت، قلمرو سازمانی نیروهای رزمی را از محدوده نیروهای آموزش

۱۱- همان، ج ۱۸، ص ۱۹۹.

۱۲- همان، ج ۱۳، ص ۵۲۸.

دیده نظامی و کلاسیک ارتش و سپاه فراتر برد و تمامی اقشار ملت ایران را به عرصه نبرد فراخواند: «امروز روزی است که تمام مردم باید از شهرهای خود دفاع کنند.»^{۱۳}

- **اهتمام به نظر بخش کارشناسی:** امام^(ره) به دلیل گستردگی امور جنگ و به منظور تمرکز قوای نظامی، بهره گیری کامل از استعدادها و نیروهای رزمی و پشتیبانی و سرعت عمل در تصمیم گیری های نظامی راهبرد مشخصی داشتند. ایشان برخی از اختیارات خود را به مسئولان سیاسی و فرماندهان نظامی مورد اعتماد تفویض می کردند و خود به عنوان رهبر و فرمانده کل قوا بیشتر سیاست های کلی دفاع مقدس را تعیین و بر حسن اجرای آنها نظارت می کردند.

- **حمایت های خاص از رزمندگان:** حضرت امام خمینی^(ره) در طول هشت سال دفاع مقدس، همواره نیروهای مسلح را از نظر معنوی و فرهنگی مورد پشتیبانی و حمایت های بی دریغ خود قرار می داد و در این باره می فرمود: «من عهده دار حمایت آنان می باشم.»^{۱۴} از دیدگاه حضرت امام^(ره) تحول عظیم معنوی ملت و جوانان به پاخاسته و سلحشور ایران اسلامی، جلوه ای از عنایات الهی بود. از این رو به نیروهای مسلح

۱۳- همان، ج ۱۳، ص ۲۴۳.

۱۴- همان، ج ۱۴، ص ۲۱۹.

و دلاوران بسیجی می فرمود: «خداوند به شما عنایت داشته است که شما را مهیا کرده است تا قرآن کریم و اسلام عزیز و میهن اسلامی را حفظ کنید.»^{۱۵}

۴-۲- امام و مخالفین و منتقدین جنگ:

یکی از ابعاد مدیریتی بسیار مهم حضرت امام خمینی در خصوص اداره کلان جنگ نحوه تعامل و مواجهه ایشان با مخالفین و منتقدین جنگ بوده است. در این زمینه بایستی متغیرهای سیاسی و اجتماعی زمانه وقوع جنگ تحمیلی را مد نظر قرار داد. جنگ در شرایطی به وقوع پیوست که با وقوع انقلاب اسلامی و تاکید حضرت امام بر استقرار نظام سیاسی اسلام فقهاتی و مقابله با تفکرات غربی و شرقی، سطحی از مخالفت‌ها با نظام نوپای اسلامی شکل گرفته در ایران در ابعاد فکری و مسلحانه آغاز شد. امام (ره) در پاسخ به کسانی که از طریق برجسته‌سازی خسارت‌های انسانی و مادی به دنبال زیر سؤال بردن جنگ بودند، به بیان این نکته کلیدی و مهم می‌پرداختند که: «ما اصلاً جنگی نداریم، ما با کی جنگ داریم؟ ما الآن داریم دفاع می‌کنیم.»^{۱۶}

۱۵- همان، ج ۱۵، ص ۴۹۶.

۱۶- همان، ج ۲۰، ص ۲۶.

- بازخوانی و بهره گیری از تجربیات تاریخی: حضرت امام (ره) در پاسخ به کسانی که مدعی بودند چرا ایران به سمت جنگ به آمریکا کشانده‌اید ذهن‌ها و افکار بیدار را به دوران صدر اسلام و جنگ‌های پیامبر (ص) و امیرالمومنین (ع) با دشمنان به ظاهر مسلمان‌نما معطوف می‌کرد و می‌فرمودند «اگر آقایان توقع دارند که خوب شما چرا با آمریکا در افتادید که این جنگها واقع بشود و این بساط بشود، ما می‌دانیم که در افتادن با آمریکا و همه قدرتها این توابع را دارد، لکن این اشکالی است که ما باید، این آقایان باید به خود پیغمبر بکنند که چرا با «ابو سفیان»ها در افتادی تا عمویت را بکشند؟ تا آن افراد به آن بزرگی را بکشند؟ خوب، تو هم تسلیم می‌شدی تا آنها [کشته نشوند] گوشه‌خانه‌ات می‌نشستی! به امیر المومنین هم این اشکال وارد است؟»

- یادآوری تبعات اختلاف مسیولین بر جنگ: امام خمینی مسائل اختلافی که بر روی جنگ سایه بیندازد را بشدت مخرب می‌دانستند و به انحاء گوناگون کوشش می‌کردند تا همگان و مخصوصا مسیولین کشور را متوجه این مسئله اساسی کشور کنند. در این باره امام تاکید کردند که اگر صدمه‌ای این کشور بیند از اختلاف سران است. «امروز اختلاف موجب می‌شود به جبهه‌ها سرایت کند و اگر خدای نخواسته سرایت کرد، مصیبت پیش می‌آید..... و در جبهه‌ها منعکس می‌شود، آن

وقت نمی‌توانید مصیبتی را که از این ناحیه پیدا می‌شود ارزیابی کنید و مصیبت بزرگ این است که در این صورت اسلام نمی‌تواند سربلند کند.»^{۱۷}

- تمرکز بر حمایت از دولت وقت: از منظر امام بار اصلی امور اجرایی کشور مخصوصاً جنگ بر روی دولت قرار دارد. طبیعتاً وقتی در دوران جنگ که بایستی مسئله اصلی کشور هدایت و حمایت از آن باشد، حال اگر در چنین شرایطی حجم مخالفت‌ها علیه دولت افزایش پیدا کند ضرورت حمایت از دولت افزایش پیدا می‌کند. در این شرایط امام می‌فرمودند: «ما الآن در حال جنگیم، ما در حال محاصره هستیم، همه دنیا دست‌هایشان، قلم‌هایشان بر ضد ماست، حالا خود ما هم بنشینیم هی هر که هر چه دلش می‌خواهد بگوید. ما باید عملکرد دولت را روی هم رفته حساب کنیم، ببینیم که آیا این دولت در این مدتی که در جنگ بوده است و در محاصره اقتصادی بوده است و مخالفت همه قوت‌های بزرگ دنیا بوده است، این دولت موفق بوده است روی هم رفته یا نه؟ بی‌انصافی است که ما بگوییم موفق نبوده.»^{۱۸}

۱۷ - همان، ج ۱۸، ص ۳۸.

۱۸ - همان، ج ۲۰، ص ۱۳۰

- **روی صحبت امام با روزنامه نگاران:** از منظر امام خمینی هیچ امری نبایستی موضوع سرنوشت ساز جنگ را دچار مشکل نماید. در اینجا امام رسانه‌های منتقد را مخاطب قرار داده و فرمودند: «چه قدر قبیح است که یک دسته‌ای برای مصالح کشورشان، برای مصالح ما، بروند در جبهه‌ها و آن طور جانفشانی کنند و ... من و شما اینجا بنشینیم و مقاله بنویسیم و روزنامه بنویسیم و به جان هم بیفتیم!»^{۱۹}

- **رویاری با جریان تحریف:** امام (ره) به کسانی که با تحریف متون دینی در پی زیر سؤال بردن جنگ تحمیلی بودند تذکر داده و آنها را از در پیش گرفتن چنین روشی بر حذر می‌داشتند: «عجبا که بعض مدعیان عقل و سیاست و دوران‌دیشی چگونه طرح می‌دهند و با تحریف آیات کتاب خدا و استناد به سنت پیامبر - صلی الله علیه و آله و سلم - مسیر عزت و کرامت مسلمین را دیگرگون و مردم ما را از شرافت جهاد بر حذر می‌دارند»^{۲۰}

- **هشیاری در برابر مخالفین غربگرا:** یکی از نقاط مهم و کلیدی که در اندیشه و تفکر امام جایگاه تعیین کننده ای دارد، حساسیت ایشان به جریان غرب گراست. از نگاه امام: «غربزده‌ها در هیچ کدام از صحنه

۱۹ - همان، ج ۱۴، ص ۴۹۴.

۲۰ - همان، ج ۲۰، ص ۳۲۸.

های دفاع از انقلاب و نظام حاضر نبوده‌اند. جدای از این که غائب میدان‌های دفاع از انقلاب هستند، بلکه با فرصت طلبی قصد تخریب ارزش‌های انقلاب اسلامی را نیز دارند و می‌کوشند جنگ که مسئله نخست کشور به شمار می‌رود را از اولویت خارج سازند.»^{۲۱}

- **مواجهه با مخالفان ناامید کننده مردم:** در این زمینه امام می‌فرمایند: «آنهايي که تو خانه نشسته‌اند و می‌گویند که مردم خسته شده‌اند از جنگ، و خسته شده‌اند از چه و چه، آنها خودشان خسته هستند، از اول هم خسته بوده‌اند.»^{۲۲}

۲-۵- امام و حقوق بشر در جنگ:

رهنمودهای اساسی امام خمینی (ره) به رزمندگان و مدافعین کشور در عدم استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی، برخورد انسانی با اسرای عراقی پرهیز از حملات هوایی به محدوده‌های غیرنظامی و اماکن دارای مصونیت در جنگ، نمونه‌های برجسته‌ای از مراعات حقوق بشر حتی در شرایط جنگی نابرابر و روابط خصمانه و حتی خشونت‌های دشمن در بمباران مناطق مسکونی است. از نظر ایشان هیچ کدام از حقوق و آزادی‌های انسانی نمی‌تواند با موازین شرعی مغایرت داشته باشد، حدود

۲۱ - همان، ص ۳۳۲.

۲۲ - همان، ج ۱۸، ص ۵۷.

تمام این حقوق و آزادی‌ها مقررات شریعت اسلام است. در ادامه بحث، به تطبیق اصول حقوق بشر دوستانه با مواضع امام در این مورد می‌پردازیم:

۱- اصل تفاوت‌گذاری در اندیشه امام خمینی (ره): امام خمینی (ره) به تفاوت قوای مسلح ایران با عراق اشاره می‌کنند و می‌فرمایند: «ما دستان بسته است از این جهت که نمی‌خواهیم مردم عادی و بی‌گناه تلف بشوند. ما باید روی قواعد اسلامی عمل بکنیم... و آنها خیال کردند قدرتی در کار نیست. حالا فهمیدند آنها که نه، قدرت هست، لکن قدرتمندان اینجا روی یک قواعد عمل می‌کنند.»^{۲۳}

با آنکه دشمن در طول جنگ از گلوله باران، بمباران و موشک باران مناطق مسکونی و مردم بی‌دفاع دریغ نمی‌کرد، امام با تأکید بر رعایت احکام اسلامی در جنگ و مصون ماندن مردم عادی و غیرنظامی عراق از خطر جنگ فرمود: «اگر نبود خوف اینکه ملت شریف عراق صدمه ببیند، اگر ما هم و ارتش ما هم و ملت ما هم مثل صدام فکر می‌کرد که باید پیش برد ولو به کشتن ملتها... اگر یک همچو برنامه‌ای بود، امروز می‌دیدیم که عراق دیگر کسانی را که بتوانند کاری انجام بدهند، ندارند»^{۲۴}

۲۳. همان، ج ۱۳، ۲۴۸.

۲۴ - همان، ج ۱۴، ۲۷۹.

۲- اصل رفتار انسانی و عدم تبعیض در اندیشه امام خمینی (ره): امام خمینی (ره) همواره مسئولین و افرادی که وظیفه نگهداری و نگهبانی از اسرا (عراقی) را بر عهده داشتند به دلایلی چون تسلیم شدن، نداشتن سلاح، فریب خوردگی و... به مدارا و رعایت اسلامی - انسانی با آنان توصیه می کردند: «افرادی که از دشمن که به عنوان اسیر در اختیار شما قرار می گیرند هرگز مورد خشونت و آزار قرار ندهید که سنت اسلامی است به اسیران محبت مهربانی کنید.^{۲۰}»

۳- اصل محدودیت در اندیشه امام خمینی (ره): مهم ترین حملات شیمیایی به مناطق غیرنظامی پس از جنگ جهانی اول، در سال ۱۳۶۶ به دست عراقی ها انجام شد. حملات سنگین ارتش عراق هم در شهرهای ایران و هم در خاک عراق علیه اهداف غیرنظامی بارها انجام شد. مهم ترین دلیل عدم استفاده ایران از سلاح شیمیایی در طول جنگ ناتوانی در ساخت این سلاح نبود، بلکه پس از آنکه نیروهای عراقی شروع به استفاده از سلاح های شیمیایی کردند، مقامات نظامی ایران گزینه تلافی به استفاده از این سلاح ها را مطرح کردند اما امام این گونه سلاح ها را مغایر با آموزه های دینی شناخته و کاربرد آنها را ممنوع اعلام کردند. ایشان به فرمانده سپاه پاسداران اعلام کردند: «مهم نیست که این

تسلیحات در میدان جنگ استفاده شود یا در شهرها، ما با آن مخالفیم. تولید چنین تسلیحاتی حرام است. شما تنها اجازه دارید تجهیزات حفاظتی تولید کنید»^{۲۶}

۶-۲- امام و اداره جنگ بر مبنای تعامل و مشورت:

مشورت کردن، از مصادیق بارز کنش عقلانی امام خمینی (ره) است. این ویژگی ممتاز امام (ره) در دوره هشت ساله دفاع مقدس، بروز و ظهور نمایان تری یافت. بررسی اسناد، مطبوعات، نظریات و خاطرات فرماندهان و سیاستمداران آن دوره نشانگر آن است که در دوره پرچالش جنگ تحمیلی، مشورت کردن، اصل اساسی و جزء جدایی ناپذیر مدیریت نظامی حضرت امام (ره) بوده است. در این دوره امام راحل اصل مشورت را در دو قالب تاسیس نهادهای تخصصی مرتبط با مسائل جنگ و تفویض اختیار به آنها (تشکیل شورای عالی دفاع، تشکیل قرارگاه مرکزی خاتم الانبیاء (ص)، شورای عالی پشتیبانی جنگ، شورای عالی بازسازی مناطق جنگی) و نیز مشورت با صاحب نظران و متخصصان متعهد (افراد و کارگزاران) اعمال می نمودند. حضرت امام (ره)، چه در

۲۶. تابناک، «ناگفته های مخالفت امام خمینی با ساخت سلاح شیمیایی و هسته ای»،

۲۵ مهر ۱۳۹۳، <https://www.tabnak.ir/fa/news/۴۴۲۶۳۲>.

خصوص عملیات‌ها و چه در خصوص اتخاذ تصمیمات اساسی و سرنوشت ساز جنگ با فرماندهان نظامی و صاحب نظران به مشورت می‌پرداختند تا آنجا که به قول آیت‌الله عمید زنجانی: «امام (ره) هیچ وقت بدون مشورت کاری نکردند». محسن رضایی در این زمینه در خاطرات خود اذعان می‌دارد که با آغاز هر عملیاتی، امام خمینی (ره) از همان مراحل نخستین در جریان کار قرار می‌گرفتند. ایشان می‌دانستند که در هر لحظه چه کاری انجام خواهد شد، چه یگان‌هایی عمل خواهند کرد، چه نیروهایی وارد عمل خواهند شد و فرماندهی بر عهده چه کسی خواهد بود. در اواخر جنگ، این شیوه ارتباط بسیار پیشرفته‌تر شده بود. چنانکه نقشه‌ها با کد و رمز برای امام خمینی (ره) فرستاده می‌شد و در حین عملیات یا پیش از آن با تلفن کار برای ایشان تشریح می‌شد. امام (ره) روی نقشه نگاه کرده و نقطه مورد نظر را پیدا می‌کردند، چنانچه لازم بود، دستورهای لازم را ابلاغ می‌نمودند.^{۲۷}

۷-۲- امام و ارتباط عاطفی با رزمندگان: اکثر جامعه شناسان و صاحب نظرانی که در خصوص اندیشه‌های امام خمینی مطالعه کرده‌اند، شخصیت و اندیشه وی را از منظر کاریزماتیک و جنبه‌های

۲۷- هاشم غفاری و زاهد؛ عزیزاده، جایگاه و ابعاد مشورت در سیره عملی امام خمینی (ره)، پژوهشنامه انقلاب

اسلامی، شماره ۱، ۱۳۹۰، ص ۱۴۲.

روحانی مورد توجه قرار داده‌اند. از لحاظ جامعه شناختی، ویژگی‌های شخصیتی امام اثر مستقیمی بر فرایند مدیریت جنگ داشت. مقام معنوی و ایمان شهودی امام، تحمل سختی‌ها و مخاطرات به وجود آمده از بحران‌ها را سهل و آسان کرده بود. از نظر مردم، دستورات امام برای فراخواندن جامعه به جنگ با عراق، منشأ الهی داشت و بر همین اساس جنگ ایران و عراق جنگ حق و باطل بود. ویژگی‌های شخصیتی امام، سبک رهبری وی را نیز نسبت به سایر سبک‌های معمول متفاوت کرده بود. سبک رهبری امام در جنگل، دستوری نبود و بیشتر ماهیتی پدرانیه داشت.

- امام دل‌ها و ایجاد جریان عمومی مقاومت: فرامرز رفیع پور «جامعه شناس» معتقد است که رهبری کاریزماتیک امام در دوره جنگ در حد بالایی قادر بود در مردم انرژی احساسی تولید کند و آنان را به حرکت‌های جمعی منسجم وادارد. به نظر وی پیام‌های احساس برانگیز ایشان سبب شد که جوانان، دبیرستان و دانشگاه را کنار بگذارند و به مقابله با دشمن پردازند.^{۲۸}

۲۸. دفاع پرس، «امام خمینی (ره) و مدیریت افکار عمومی در دوران جنگ»، دسترسی در:

<https://defapress.ir/fa/news/460062>، ۴۶۰۰۶۲، ۱۶ خرداد ۱۴۰۰.

- **نفس مطمئنہ امام و پیروزی‌ها:** نفس مطمئنہ سبب تغییر شرایط جنگ می شد، امام همچون مأمن و پناهگاهی برای فرماندهان بود. رهنمودهای امام به فرماندهان قبل از عملیات فتح‌المبین و والفجر ۸ نمونه‌ای از آرامش و اطمینان امام بود که تأثیری عجیب در پیروزی رزمندگان اسلام داشت. از نظر محسن رضایی، نفس مطمئنہ و قاطعیت در تصمیم‌گیری دو ویژگی شخصیتی امام بود که بر سطوح استراتژیک جنگ تأثیر می گذاشت. مصادیق این امر را می توان در دستور شکستن حصر آبادان، آزادسازی سوسنگرد، آزادی مهران و عزل فرماندهی نیروهای مسلح دید.^{۲۹}

جمع بندی:

یکی از مقولاتی که آماج تحریف دشمنان در جنگ ادراکی و شناختی قرار گرفته، تحریف وقایع و دستاوردهای دفاع مقدس ملت ایران است. وقاحت دشمنان در این عرصه به حدی است که با وجود اسناد و مدارک متقن و در قید حیات بودن بسیاری از فرماندهان و رزمندگان جنگ تحمیلی ۸ ساله به عنوان شاهدان عینی جنگ به تحریف و وارونه‌نمایی وقایع و حقایق دفاع مقدس دست می یازند. البته این تنها دفاع مقدس نیست که تحریف می‌شود، بلکه هر آنچه به انقلاب و نظام

اسلامی و پیشرفت مردم ایران در پرتو حاکمیت دین مرتبط باشد، از هجمه و گزند تحریف مصون نیست.

در همین راستا، دشمنان برای متوقف کردن حرکت پرشتاب ملت ایران به دنبال قطع سرمنشا این قدرت و پیشرفت، یعنی تحریف شخصیت و راه امام خمینی^(ره) از گذشته تا کنون نیز بوده و هستند. دشمنان در ترسیم چهره امام می کوشیدند ایشان را یک انقلابی غیرقابل انعطاف، خشک، خشن و بی عاطفه معرفی کنند. در حالی که امام^(ره) در عین داشتن شخصیتی قاطع و غیرقابل تزلزل در مقابل قدرت‌های مستکبر مظهر عاطفه، لطافت، دلدادگی در مقابل خدا و خلق خدا بود.

در پروژه تحریف در ایام دفاع مقدس تلاش می شود هم دفاع مقدس و هم رهبری و فرماندهی کلان آن، یعنی امام خمینی^(ره) تحریف گردد. بر این اساس مدیریت امام خمینی در دفاع مقدس زیرسوال برده می شود. این در حالی است که مدیریت امام در جنگ، ابتدا بر محور تکلیف مداری بود. در مکتب تکلیف مدار امام خمینی^(ره)، بزرگترین تکلیف و وظیفه حفظ اسلام است. علاوه بر آن، امام خمینی در طول هشت سال دفاع مقدس با بهره گیری از سرمایه اجتماعی و تکیه بر پایه های ایدئولوژیک، روند نظام سازی و ارتقای کارکرد نظام در قالب جمهوری اسلامی را به بهترین صورت مدیریت کردند.

یکی از رموز موفقیت امام خمینی^(ره) به عنوان یک مدیر و فرمانده موفق در مدیریت دفاع مقدس، برگرفته از اشراف اطلاعاتی ایشان از جنگ بود. ایشان علی رغم تشکیل و واگذاری فرماندهی جنگ به شورای عالی دفاع، از طریق نمایندگانی که در این شورا تعیین نموده بودند در جریان اطلاعات مرتبط با پیشبرد جنگ قرار داشتند. امام راحل^(ره) در مواردی که به حوزه دانش فنی و نظامی جنگ و نیز چگونگی پیش برد اهداف جنگ در میدان‌های عملیاتی مربوط می‌شد، با کارشناسان و متخصصین نظامی و فرماندهان زنده‌ی جنگ و شورای عالی دفاع به تبادل اطلاعات و مشورت می‌پرداختند و رهنمودهای لازم را به نیروهای مسلح ارائه می‌فرمودند.

ایجاد شبهه و سوال در خصوص دفاع مقدس به عصر امام خمینی^(ره) محدود نمی‌شود و دشمنان در عصر کنونی با ابزار و تجهیزات پیشرفته‌تر و مخاطبین کم اطلاع‌تر در صدد ادامه فعالیت خود هستند. آنها سعی می‌کنند که در جنگ روایت‌ها در نقطه مقابل حقیقت عمل کنند و فرازهای مشعشع دفاع مقدس ملت ایران را نادیده بگیرند و اگر نقطه حزیضی وجود داشته است آن را بزرگ کنند. مقام معظم رهبری در دیدار اخیرشان با پیشکسوتان دفاع مقدس (۱۴۰۱، ۶، ۳۱) در خصوص ضرورت تبیین حقایق دفاع مقدس فرمودند: «در تاریخ ما این برهه از

زمان (دوران دفاع مقدس) به عنوان یک برهه درخشان و تأثیرگذار شناخته خواهد شد. نسل جدید خیلی از مسائل دفاع مقدس را نمی‌داند. عرضم این است که همانطور که بنده و شما در حادثه بودیم و قضایا را می‌دانیم باید کاری کنیم نسل امروز هم این حوادث را بداند.»